འཛམ་གླིང་མཐའ་གྲུ་ཁྱབ་པའི་རྒྱན》 .... (832)

ང་གཉིས་པ། 《ཐུའུ་བཀྭན་གྲུབ་མཐའ》 .... (854)

ང་གསུམ་པ། 《མདོ་སྨད་ཆོས་འབྱུང》 .... (883)

སྐབས་བཞི་པ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་ཁྱད་ཆོས་དང་དེས་ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་ཁྲོད་བཟུང་བའི་གོ་གནས། .... (910)

ས་བཅད་དང་པོ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་ཁྱད་ཆོས། .... (910)

དང་པོ། སྤྱིའི་ཁྱད་ཆོས། .... (910)

གཉིས་པ། བྱེ་བྲག་གི་ཁྱད་ཆོས། .... (914)

ས་བཅད་གཉིས་པ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱིས་ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་ཁྲོད་བཟུང་བའི་གོ་གནས་དང་ནུས་པ། ...... (921)

དང་པོ། ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་ཁྲོད་ཀྱི་གོ་གནས། .... (921)

གཉིས་པ། ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་ལས་ཐོན་པའི་ནུས་པ། .... (926)

སྐབས་ལྔ་པ། བོད་གནའ་རབས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་དང་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་མ་ལག .... (929)

ས་བཅད་དང་པོ། ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་མ་ལག་གི་གྲུབ་ཚུལ་དང་འཕེལ་འགྱུར། .... (929)

དང་པོ། འཛམ་གླིང་གི་ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་མ་ལག་གི་རྩ་བའི་འཕེལ་འགྱུར། .... (929)

གཉིས་པ། བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་མ་ལག་གི་རྩ་བའི་འཕེལ་འགྱུར། .... (948)

ས་བཅད་གཉིས་པ། བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་དང་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་མ་ལག …………………………… (953)
དང་པོ། ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་རྩ་བའི་རྣམ་པ། …………… (954)
གཉིས་པ། ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་རྩ་བའི་ཐབས་ཤེས། ………… (965)
གསུམ་པ། ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་བརྗོད་བྱའི་རིགས། ………… (979)
སྐབས་དྲུག་པ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་ཤུལ་བཞག་ཡིག་ཆ་འཚོལ་སྡུད་དག་སྒྲིག་དང་ཞིབ་འཇུག་བྱ་ཐབས། …………………………… (993)
ས་བཅད་དང་པོ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་ཤུག་བཞག་ཡིག་ཆ་འཚོལ་སྡུད་དང་དག་སྒྲིག་བྱ་ཐབས། ……………… (993)
དང་པོ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཡིག་ཆ་འཚོལ་སྡུད་བྱ་ཐབས། …………………………… (993)
གཉིས་པ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཡིག་ཆ་དག་སྒྲིག་བྱེད་སྟངས། …………………………… (996)
ས་བཅད་གཉིས་པ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་ཤུལ་བཞག་ཡིག་ཆར་ཞིབ་འཇུག་བྱེད་སྟངས། …………………… (1004)
དང་པོ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་ཤུལ་བཞག་ཡིག་ཆའི་རིན་ཐང་། …………………………… (1004)
གཉིས་པ། བོད་ཀྱི་གནའ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་བརྗོད་ཀྱི་ཤུལ་བཞག་ཡིག་ཆར་ཞིབ་འཇུག་བྱེད་སྟངས། …………………… (1010)
དཔྱད་གཞི་དང་ཟུར་ལྟའི་ཡིག་ཆ། …………………… (1017)
མཇུག་བྱང་། …………………………… (1023)

བོད་གནའ་རབས་སུ། སྤྱིར་བཏང“ རྣམ་ཐར” གྱི་བརྡ་འདི་ཡང“ ལོ་རྒྱུས” དང་དོན་མཚུངས་སུ་སྤྱོད་ཚུལ་མང་ཞིང་། མཚམས་རེར“ ལོ་རྒྱུས” ཞེས་པ་གནས་ཚུལ་ལའང་འཇུག་སྐབས་ལ། ལན་རེར་མཛད་སྤྱོད་དམ་མཛད་རྣམ་ལའང་འཇུག་པ་འདྲ། དེ་བཞིན་ལོ་རྒྱུས་ཞེས་པ་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཆའམ་བསྟན་བཅོས་ལ་འཇུག་པའི་སྐབས་ཀྱང་མཆིས་པ“ ལོ་རྒྱུས་སྙིང་པ” ཞེས་སྔ་རབས་མཁས་པའི་བསྟན་བཅོས་སུ་མང་དུ་ཐོན་པ་ལྟ་བུས་མཚོན།

བོད་ཡིག་ཏུ། སྐབས་རེར“ གཏམ་རྒྱུད” ཅེས་པ་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་བྱུང་རིམ་ལ་བརྗོད་པའི་དུས་ཀྱང་ཡོད་པས། མཐའ་གཅིག་ཏུ་གཏམ་རྒྱུད་ཡིན་ན་རྟོག་བཟོ་ཁོ་ནས་ཁྱབ་པའམ་རྟོག་བཟོས་བསླད་པ་ཞིག་ཏུ་མཐོང་བར་མི་བྱ་སྟེ། ལྷག་པར་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་ཁག་ཏུ་འདི་དང་ཆ་འདྲ་བའི་ཐ་སྙད་མཐོང་སྐབས་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་བྱུང་བ་བརྗོད་པའི་རིམ་པ་ལ་གོ་དགོས་པ་ཡིན་ནོ། །

བཙན་པོའི་རྒྱལ་རབས་དུས་སྐབས་སུ། སྐབས་རེར“ གཏམ་གྱི་ཡི་གེ” ཞེས་པའང་ལོ་རྒྱུས་དང་ཆ་མཚུངས་སུ་ཡོད་དེ།《འཕྲོངས་རྒྱས་སྟག་རྩེ་ཟམ་སྣེའི་རྡོ་རིང་ཡི་གེ》ལས། "ཆོས་རྒྱལ་ཆེན་པོས་ཁྲི་ལས་སུ་ཅི་མཛད་པ་དང་། དབུག་རྨོག་བརྩན་པོའི་བྲིན་གྱིས། ཆབ་སྲིད་སྐྱེས་པ་ལས་སྨོགས་པའི་གཏམ་གྱི་ཡི་གེ། ཞིབ་མོ་གཅིག་ནི། གུད་ན་ཡོད་དོ།"①ཞེས་ལོ་རྒྱུས་ཞིབ་མོའི་ཚབ་ཏུ" གཏམ་གྱི་ཡི་གེ" སྤྱད་འདུག་པ་ལས། གཏམ་ཞེས་པའང་གོང་སྨོས་གཏམ་རྒྱུད་དང་མཚུངས་པར། སྐབས་རེར་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་དོད་དུ་སྤྱོད་པ་མཐོང་།

གཞན་ཡང་། བོད་སྔ་རབས་སུ" ཡི་གེ" ཞེས་པའང་ལོ་རྒྱུས་དང་དོན་མཚུངས་སུ་སྤྱོད་པའི་ཚུལ་རྒྱ་ཆེ་ཞིང་། ནང་དོན་ཧ་ལམ" ཡིག་ཆ" ཞེས་པ་དང་འདྲ་བའི་ཆ་ཞིག་ཀྱང་མཆིས་སོ། །

① པ་ཚབ་པ་སངས་དབང་འདུས། སྤུ་རྒྱལ་བོད་ཀྱི་རྡོ་བརྐོས་ཡི་གེ་ཕྱོགས་བསྒྲིགས་ཀྱི་མ་ཡིག་དག་བཤེར་དང་དེའི་ཚིག་འགྲེལ་དྭངས་སང་གངས་ཆུ།【M】 བོད་ལྗོངས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2011ལོ། P32.

གཉིས་པ། ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་།

ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་ཞེས་པ་ནི་སྐབས་འདིར་བརྗོད་ན། ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་གཞི་བཅོལ་ས་སྟེ་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་བྱུང་བ་དང་མི་སྣའམ་དོན་རྐྱེན་དག་ཡི་གེར་ཐོ་འགོད་བྱས་པའི་ལོ་རྒྱུས་གླེགས་བམ་མམ་ཡིག་ཆ་ཡིན་ཞིང་། དུས་རབས་མི་འདྲ་བར་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་ལ་གོ་བ་ལེན་སྟངས་ཀྱང་གཅིག་གྱུར་ཅིག་མེད།

བོད་སྐད་དུ་ད་ལྟ་སྤྱི་སྤྱོད་ཀྱི་ཡིག་ཚང་ལ་སྔོན་གྱི་དུས་སུ་སྐབས་རེར“ཡིག་ཆ”དང་ལན་རེར“ཡིག་ཚང་”ཞེས་གཉིས་ཀ་སྤྱད་སྤྱོད་ཞིང་། ཡིག་ཆའི་བསྟན་དོན་དང་མཐུན་པའི་མིང་བརྡར་ད་དུང“གཙུག་ལག”དང“ཡི་གེ”“ཡིག་རྙིང”ལྟ་བུ་ཡོད་པ་རེད། དེ་ཡང“ཡིག་ཆ”ཞེས་པ་འདི《རྒྱལ་རབས་གསལ་བའི་མེ་ལོང》ལས“རྒྱ་ཧོར་གཉིས་ཀྱི་ཡིག་ཆ་དེབ་ཐེར་ལ་མཁས་པ”①ཞེས་ཐོན་པས་མཚོན་དུས་ཡུན་རིང་སྔ་མོ་ཞིག་ནས་བྱུང་ཡོད་ཅིང་། བསྟན་དོན་ཡང་ད་ལྟ་རང་རེས་འབོད་བཞིན་པའི་ཡིག་ཆའི་དོན་དང་མཚུངས་པར་ཡོད། “ཡིག་ཚང”ནི་ཏུན་ཧོང་ནས་ཐོན་པའི་བརྡ་རྙིང་ཡིག་ཆར་ཡང་ཐོན་ཞིང་།②《སྦ་བཞེད》ལས“རྗེའི་ཞབས་ཏོག་ཏུའང་དེ་ཆེ། བུ་ཚའི་དགེ་དང་ཡིག་ཚང་དུའང་དེ་ཆེ”③ཞེས་དང་།《རླངས་ཀྱི་པོ་ཏི་བསེ་རུ》ལས“ཡབ་མེས་ཀྱི་ཆེ་དགེ་ཡིག་ཚང་མ་ཤེས་ན། མོན་སྤྲུག་ཡལ་པོར་དང་འདྲ”④ཞེས་མིང་བརྡའི་བྱུང་བ་སྔ་ལ་དོན་གྱི་སྤྱོད་སྒོ་ཡིག་ཆ་ལས་རྒྱ་ཆེ་ཞིང་།《རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཆེན་མོ》ལྟ་བུས་མཚོན་བརྡ་དོན་གྱི་བསྟན་བྱ་ཅི་ཡིན་ཏ་ཅང་ཁ་གསལ་ཅན་དུ་ཡོད་པ་རེད། སྔ་རབས་ཀྱི་བསྟན་བཅོས་མང་པོར་ཡིག་ཚང་ལ“ཡིག་ཚངས”ཞེས་ས་མཐའ་

---

① ས་སྐྱ་བསོད་ནམས་རྒྱལ་མཚན། རྒྱལ་རབས་གསལ་བའི་མེ་ལོང་།【M】 མི་རིགས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 2007ལོ། P25.

② བརྡ་རྙིང་ཡིག་ཆར་ཐོན་པའི“ཡིག་ཚང”བྱ་བའི་བསྟན་དོན་དེང་གི་ཡིག་ཚང་བྱ་བའི་དོན་དང་ཅུང་མི་མཐུན་པའི་ཆའང་ཡོད།

③ སྦ་གསལ་སྣང་། སྦ་བཞེད།【M】 མི་རིགས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 1980ལོ། P18.

④ ཏཱ་སི་ཏུ་བྱང་ཆུབ་རྒྱལ་མཚན་སོགས། རླངས་ཀྱི་པོ་ཏི་བསེ་རུ་རྒྱས་པ།【M】 བོད་ལྗོངས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 1986ལོ། P7.

ཅན་དུ་བྱས་པ་མང་དུ་སྣང་རུང་། ཡིག་ཚང་གི་ལོ་རྒྱུས་འཕེལ་རིམ་ཐད་ནས་བལྟས་ན་ཐ་སྙད་འདི་རིགས་མང་ཆེ་བ་ཕྱིས་སུ་བྱུང་བ་ཤ་སྟག་ཏུ་འདུག་པས། མ་དག་རྒྱུན་འབྱམས་སུ་སོང་བ་ཞིག་གོ་སྙམ།

སྤྱིར་བཏང་བརྗོད་ན། ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་ཞེས་པར་གོ་དོན་ཐད་ནས་བྱེ་བྲག་གོ་བ་ལེན་སྟངས་རིགས་གསུམ་མཆིས་ཏེ། སྤྲ་ཡངས་འཇུག་གི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་དང་སྤྲ་ཡངས་དོག་གི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་། སྤྲ་དོག་འཇུག་གི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་བཅས་སོ། །①

དེ་ཡང་སྤྲ་ཡངས་འཇུག་གི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་ནི། དེང་གི་ལོ་རྒྱུས་ཞིབ་འཇུག་ལ་ཕན་ངེས་ཀྱི་ཤུལ་བཞག་སྣ་ཚོགས་ལ་བརྗོད་ཅིང་། ཡི་གེར་ཐོ་འགོད་བྱས་པའི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་དང་ལོ་རྒྱུས་ངག་རྒྱུན། ལོ་རྒྱུས་ཤུལ་བཞག་བཅས་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད། དེ་ལས་དང་པོ་ནི་དུས་རབས་རིམ་བྱུང་དུ་ཐོན་པའི་ཡིག་ཐོག་གི་ལོ་རྒྱུས་ཟིན་ཐོ་དང་འབྲེལ་ཡོད་ཡིག་ཚང་ལ་བརྗོད་པ་དང་། གཉིས་པ་ནི་དམངས་ཁྲོད་ལ་ངག་བརྗོད་དུ་མཆིས་པའི་ལོ་རྒྱུས་བཤད་རྒྱུན་དང་ངག་ཐོག་ལོ་རྒྱུས་ལ་གོ་ཞིང་། གསུམ་པ་ནི་གནའ་དཔྱོད་སོགས་ལས་ཐོན་པའི་གནའ་རྫས་དང་ཤུལ་དངོས་སྣ་ཚོགས་པར་གོ་བ་ལེན། སྤྲ་ཡངས་དོག་གི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་ནི། རྣམ་པ་གང་རུང་ལ་བརྟེན་ནས་མིའི་རིགས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་དང་འབྲེལ་ཡོད་རྣམས་ཐོ་འགོད་བྱས་པ་ཡོད་དོ་ཅོག་ལ་བརྗོད་པ་སྟེ། དེང་གི་ལུགས་ལྟར་ན་ཡིག་ཚང་ངམ་ཡིག་ཆ་ཞེས་པ་དང་ཧ་ལམ་མཐུན་པར་ཡོད། སྤྲ་དོག་འཇུག་གི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་ནི། ཐོ་འགོད་བྱས་པའི་རྒྱུ་ཆ་གང་ཞིག་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་རིན་ཐང་ལྡན་པའི་རྫོད་བྱེད་ཀྱི་སྤྲ་ལ་ཟེར་བ་སྟེ། ཡིག་རིགས་གང་རུང་ལ་བཀོད་པའི་ལོ་རྒྱུས་མཚོན་པའི་ཡིག་ཚང་ཅི་རིགས་ལ་བརྗོད་པའོ། །

བསྡུས་པར་བརྗོད་ན། ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་བྱ་བའི་ཆེད་ལས་བརྡ་ཆད་ཀྱི་དོན་ནི་ཐོ་འགོད་བྱས་པའི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་དང་ཐོ་འགོད་མ་བྱས་པའི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་ཁག་གཉིས

① དུང་དཀར་བ་ཆེ་དབང་རྡོ་རྗེ། ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་རིག་པའི་གོ་དོན་དང་ཁྱད་ཆོས་སྐོར་རགས་ཙམ་གླེང་བ། 【M】 མཚོ་སྔོན་མི་རིགས་སློབ་ཆེན་རིག་གཞུང་དུས་དེབ། 2010ལོའི་དེབ་དང་པོ།

ཀྱིས་གྲུབ་པ་ཡིན་ལ། རིགས་དང་པོ་ནི། གཤམ་དུ་འཆད་འགྱུར་གྱི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཚང་གི་རིགས་དག་ལ་བརྗོད་པ་དང་། རིགས་གཉིས་པ་ནི། དམངས་ཁྲོད་ཀྱི་ངག་རྒྱུན་དུ་ཆགས་པའི་ངག་བརྗེད་ལོ་རྒྱུས་དང་འབྲེལ་ཡོད་ལོ་རྒྱུས་རྒྱུ་ཆ་གཞན་དག་ལ་བསྟན་པ་ཡིན།

གསུམ་པ། ལོ་རྒྱུས་རིག་པའམ་ལོ་རྒྱུས་རིག་གཞུང་།

མང་མང་གི་གོ་བ་ལྟར་ན། ལོ་རྒྱུས་རིག་པ་བྱ་བ་ནི་ལོ་རྒྱུས་ལ་ཞིབ་འཇུག་དཔྱད་ཞིབ་དང་གཞུང་ལུགས་ཀྱིས་ཕྱོགས་སྡོམ་བྱེད་པའི་རིག་པ་དེར་བརྗོད་པ་དང་། རིག་གཞུང་བརྡ་ཆད་ཀྱི་ངོས་ནས་དཔག་ན། ལོ་རྒྱུས་རིག་པ་ཞེས་པར་ཡང་ལོ་རྒྱུས་དང་མཚུངས་པར་སྒྲ་ཡངས་འཇུག་དང་སྒྲ་དོག་འཇུག་གི་གོ་བ་ལེན་སྟངས་གཉིས་ཡོད་པ་སྟེ། སྒྲ་ཡངས་འཇུག་གི་གོ་བ་ལེན་སྟངས་ལྟར་ན། དེ་ནི་ལོ་རྒྱུས་ལ་དམིགས་ཏེ་བྱུང་ཞིང་ལོ་རྒྱུས་དང་མཉམ་འབྲེལ་སུ་ཡོད་པའི་རིག་པ་ཞིག་ཡིན་ལ། མི་རྣམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ཀྱིས་ཚོད་འཛིན་མི་ནུས་པའི་མིའི་རིགས་ཀྱི་འདས་པའི་སྤྱི་ཚོགས་ཀྱི་དངོས་ཡོད་རྣམ་པ་དང་འཕེལ་རིམ་བརྗོད་པ་དང་། ལོ་རྒྱུས་སྒྲུབས་དངོས་སྣང་དུ་ཡོད་པའི་ལོ་རྒྱུས་འཕེལ་རིམ་དང་ཆོས་ཉིད་ལ་ཞིབ་བརྗོད་འཚོལ་ཞིབ་བྱེད་པའམ་དེ་ལས་ཐོན་པའི་འབྲས་བུ་དག་ལ་གོ་ཞིང་། སྒྲ་དོག་འཇུག་ལྟར་ན། ལོ་རྒྱུས་སྒྲུབས་དངོས་སྣང་དུ་ཡོད་པའི་ལོ་རྒྱུས་འཕེལ་རིམ་དང་ཆོས་ཉིད་ལ་ཞིབ་བརྗོད་འཚོལ་ཞིབ་བྱེད་པའམ་དེ་ལས་ཐོན་པའི་འབྲས་བུ་ཁོ་ནར་གོ། སྒྲ་དོག་འཇུག་གི་ལོ་རྒྱུས་འདི་དོན་ལ་ཤེས་རིག་གསར་གཏོད་ཀྱི་ལག་ལེན་ཞིག་དང་། ཤེས་རིག་གསར་གཏོད་ཀྱི་ལག་ལེན་དེ་ལས་ཐོབ་པའི་འདུ་ཤེས་རྣམ་པའི་དོན་ཅན་ཞིག་ཡིན་ལ། དེ་ནི་ལོ་རྒྱུས་དང་ཚན་རིག་མཚན་ཉིད་རིག་པ། མི་གཤིས་རིག་པ། ཡུལ་དུས་བཅས་ཁག་ལྔ་མཉམ་འདུས་ལས་གྲུབ་པ་ཞིག་ཏུ་འདོད།

དེང་རབས་ལོ་རྒྱུས་རིག་པའི་གཞུང་ལུགས་དང་འབྲེལ་ཡོད་རིག་ཚན་ནི་ཉེ་རབས་སུ་ནུབ་གླིང་ནས་བཟུང་སྟེ་དར་བ་ཡིན་ཞིང་། ཡོངས་གྲགས་སུ། དུས་རབས་བཅོ་བརྒྱད་པར་ཐོན་པའི་དབྱིན་ཇིའི་ལོ་རྒྱུས་སྨྲ་བ་ཨེད་ཧྲི་ཤོར་ཏེ་པིན(Edward Gibbon，吉本，1732－1794)ནི་ཆེད་ལས་ཅན་གྱི་ལོ་རྒྱུས་སྨྲ་བ་དང་པོ་ཡིན་པར་སྨྲ། དེའི་སྔ་ཕྱི་ནས།